

به نام خدا

روش‌های تدریس

مولفان :

غریبه علی رمایی

سکینه زینال پور

سحر ظاهری

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۳)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

chaponashr.ir

سرشناسه: رمایی، غریبه علی، ۱۳۶۴
عنوان و نام پدیدآور: روش های تدریس / مولفان غریبه علی رمایی، سکینه زینال پور، سحر ظاهری.
مشخصات نشر: ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری: ۱۲۴ص.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۷۷۴-۵
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
موضوع: روش های تدریس
شناسه افزوده: زینال پور، سکینه، ۱۳۶۲
شناسه افزوده: ظاهری، سحر، ۱۳۶۳
رده بندی کنگره: PN۲۱۴۱
رده بندی دیویی: ۸۰۹/۲۰۲
شماره کتابشناسی ملی: ۹۴۹۳۸۵۳
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

نام کتاب: روش های تدریس
مولفان: غریبه علی رمایی - سکینه زینال پور - سحر ظاهری
ناشر: ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)
صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۳
چاپ: زبرجد
قیمت: ۱۲۴۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان:
<https://chaponashr.ir/ketabresan>
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۷۷۴-۵
تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: تدریس	۷
تعریف تدریس.....	۷
رویکردهای یاددهی - یادگیری.....	۱۷
رویکرد غیر فعال یا سنتی.....	۱۷
نقد رویکرد غیر فعال یا سنتی.....	۱۹
رویکرد فعال.....	۲۱
ویژگی های رویکرد فعال.....	۲۵
فصل دوم: روش های تدریس مبتنی بر انتقال مستقیم	۲۹
۱. روش تدریس سخنرانی.....	۲۹
مراحل اجرای روش سخنرانی.....	۳۰
محاسن و محدودیت های روش سخنرانی.....	۴۳
۲. روش نمایشی (نمایش علمی).....	۴۷
مراحل اجرای روش نمایشی.....	۴۸
محاسن و محدودیت های روش نمایشی.....	۴۹
۳. روش تدریس یادسپاری.....	۵۱
مراحل اجرای روش یادسپاری.....	۵۱
محاسن و محدودیت های روش یادسپاری.....	۵۴
فصل سوم: روش های تدریس مبتنی بر تعامل	۵۵
۱. روش پرسش و پاسخ (سقراطی).....	۵۶
ویژگی های روش سقراطی.....	۵۷
فنون پرسش و پاسخ.....	۵۸
۲. بحث گروهی.....	۶۰

۶۰	ویژگی‌های دروس و محتوای روش بحث گروهی
۶۱	مراحل اجرای روش بحث گروهی
۶۳	اجرای روش بحث گروهی
۶۳	وظایف شاگردان در بحث گروهی
۶۴	نقش معلم در جریان بحث گروهی
۶۵	محاسن روش بحث گروهی
۶۵	محدودیت‌های روش بحث گروهی
۶۵	۳. ایفای نقش
۶۶	امتیازات الگوی ایفای نقش
۶۸	شرکت‌کنندگان در الگوی ایفای نقش
۶۸	مراحل الگوی ایفای نقش
۷۲	۴. یادگیری مشارکتی
۷۴	شیوه‌های یادگیری مشارکتی
۷۷	محاسن و محدودیت‌های یادگیری مشارکتی
۸۱	فصل چهارم: روش‌های تدریس مساله محور
۸۱	۱. روش اکتشافی
۸۲	اصول روش اکتشافی در تدریس
۸۴	محاسن و محدودیت‌های روش اکتشافی
۸۵	۲. گردش علمی
۹۰	معیارهای موفقیت در گردش علمی
۹۱	محاسن و محدودیت‌های گردش علمی
۹۳	۳. روش آزمایشی (آزمایشگاهی)
۹۵	محاسن و محدودیت‌های روش آزمایشی
۹۷	فصل پنجم: روش‌های تدریس انفرادی
۹۸	۱. یادگیری تا حد تسلط
۹۹	مراحل آموزش برای یادگیری در حد تسلط
۱۰۱	محاسن و محدودیت‌های روش یادگیری در حد تسلط

۱۰۲	تدریس خصوصی
۱۰۳	آموزش برنامه ای (PI)
۱۰۵	محاسن و محدودیت های آموزش برنامه ای
۱۰۶	آموزش به وسیله رایانه (CAI)
۱۰۹	فصل ششم: ارزشیابی
۱۰۹	تعریف ارزشیابی
۱۱۰	تعریف اندازه گیری
۱۱۱	تعریف آزمون
۱۱۲	تعریف آزمودن
۱۱۳	اهمیت و ضرورت ارزشیابی
۱۱۳	۱. از منظر معلم
۱۱۳	۲. از منظر دانش آموز
۱۱۴	انواع ارزشیابی
۱۱۴	۱. ارزشیابی آغازین یا سنجش آغازین
۱۱۵	۲. ارزشیابی تکوینی
۱۱۷	۳. ارزشیابی تشخیصی
۱۱۹	۴. ارزشیابی تراکمی یا پایانی
۱۲۱	منابع و مآخذ
۱۲۱	منابع فارسی
۱۲۳	منابع لاتین

فصل اول

تدریس

تعریف تدریس

اصطلاح تدریس اگر چه در متون علوم تربیتی مفهومی آشنا به نظر می‌رسد اما برداشت‌های مختلف معلمان از مفهوم تدریس می‌تواند در نگرش آنان نسبت به فراگیر و نحوه کارکردن با آنها تاثیر مثبت یا منفی برجای گذارد. برداشت چندگانه از مفهوم تدریس می‌تواند دلایل مختلفی داشته باشد، از مهم‌ترین آنها ضعف دانش پایه، اختلاف در ترجمه و برداشت نادرست معلمان از دیدگاه‌های مختلف تربیتی است. تدریس فعالیتی است پیچیده که مستلزم آمادگی دقیق، طراحی هدف‌ها و فعالیت‌هاست. این طراحی بر اساس ساعت، روز، هفته انجام می‌شود. به‌علاوه طراحی بلند مدت برنامه‌ی درسی را در طول یک دوره، نیم‌سال و سال تحت پوشش قرار می‌دهد. مفهوم تدریس و روش‌های مختلف تدریس سال‌هاست که مورد توجه بوده است. بر طبق نظر سلدین^۱ (۱۹۹۸) تا یک دهه قبل بیش از پانزده هزار پژوهش درباره موضوع اثربخشی تدریس منتشر شده است. در مدت ده سال گذشته نیز به مراتب در این باره پژوهش‌های گسترده تری انتشار یافته است. مفهوم تدریس به آن قسمت از فعالیت‌های آموزشی که با حضور معلم در کلاس درس اتفاق می‌افتد اطلاق می‌شود. تدریس بخشی از آموزش است ولی هر آموزش ممکن است تدریس نباشد. چهار ویژگی خاص در تعریف تدریس وجود دارد که عبارتند از:

الف- وجود تعامل بین معلم و فراگیران.

ب- فعالیت بر اساس اهداف معین و از پیش تعیین شده.

ج- طراحی منظم با توجه با موقعیت و امکانات.

د- ایجاد فرصت و تسهیل یادگیری (دورنیه^۱، ۲۰۰۶).

تدریس در دیدگاه‌های مختلف ماهیت و معنای مختلفی دارد. بعضی آن را بیان مستقیم حقایق علمی از طرف معلم به فراگیران می‌دانند. گروهی دیگر آن را هم‌ورزی یا تعامل بین معلم و فراگیر و محتوا در کلاس درس تعریف کرده‌اند. عده‌ای از متخصصان تعلیم و تربیت فراهم آوردن موقعیت و اوضاع و احوالی که یادگیری را برای فراگیر آسان کند تدریس نامیده‌اند. اسمیت به پنج نوع تدریس معتقد است که عبارتند از: توصیفی، موفقیتی، ارادی، هنجاری و علمی. به نظر اسمیت تعریف توصیفی تدریس عبارت از بیان مستقیم و صریح دانش و مهارت از معلم به فراگیر است (زریهون^۲ و دیگران، ۲۰۰۴).

در تعریف موفقیت دو مفهوم تدریس و یادگیری نقشی تعیین‌کننده و انفکاک ناپذیر دارند؛ به این معنی که عمل تدریس صورت نخواهد گرفت مگر اینکه یادگیری اتفاق افتاده باشد. تدریس در مفهوم ارادی عملی است هدف‌مدار که اهمیت کارکرد آن در رخدادهای آموزشی بستگی به موقعیت و باور معلمان دارد. به عبارت دیگر تدریس نه تنها نظام فکری معلمان، بلکه عملکرد آنها را که به وسیله هدف‌های از پیش تعیین شده هدایت می‌شود، مشخص می‌سازد. تعریف تدریس از منظر هنجاری معطوف به فعالیت-هایی است که بر پایه اصول اخلاقی، شواهد و استدلال بنا شده باشد. در چنین برداشتی از تدریس همواره دو سوال اساسی وجود دارد:

■ چه چیز باید آموخته شود؟

■ چگونه باید آموخته شود؟

1- Dornyei

2- zeriun

تدریس از منظر علمی فعالیت‌ی است صریح و دقیق که ریشه در تجارب گذشته معلمان و متخصصان تربیتی دارد. بر اساس چنین رویکردی تعریف تدریس باید عاری از هر گونه ابهام و عدم دقت باشد و با جملات و عباراتی بیان شود که ضمن ریشه داشتن در عرف و فرهنگ عمومی، دلالت بر رفتارهای صریح و بدون ابهام داشته باشد و آثارش نیز از طریق تجربه تایید شود. تحلیل، سازمان دهی و کلیت بخشی اساس شکل گیری همه نظریه‌های علمی در طول تاریخ معارف بشری بوده است. نظریه پردازان منشا همه نظریه‌ها را سه معرفت اساسی یعنی علوم انسانی، علوم طبیعی و علوم اجتماعی دانسته‌اند. تعلیم و تربیت نیز به عنوان یک دانش کاربردی به رغم هویت مستقل، وابسته به علمی چون علوم طبیعی، فیزیولوژی، فلسفه، روانشناسی و جامعه شناسی است. نظریه های تدریس نیز به عنوان زیر مجموعه ای از نظریه های تعلیم و تربیت متأثر از نظام های معرفتی ذکر شده است. داشتن تدریس مطلوب از سوی مربیان از عوامل متعددی پیروی می کند که مهمترین آن داشتن محیط مناسب آموزشی می اشد. نظام های آموزشی کشورها موظفند به منظور بهبود فرآیند تدریس مربیان فضایی مناسب را فراهم نمایند. این بدین منظور است که نظام های آموزشی خود می تواند بر تمامی اجزا درونی تاثیر گذار باشد. ساخت نظام آموزشی هر جامعه اعم از نگرش ها، باورها، برنامه ها و آیین ها می تواند روش تدریس معلم را تحت تاثیر قرار دهد. برنامه ها و ساخت نظام آموزشی باید متکی بر رشد همه جانبه ی شاگرد باشد و دارای ویژگی هایی از این قبیل هستند:

- هدف آموزش و پرورش رفع نیازهای آنی و آتی شاگردان و جامعه است.
- برنامه بر حسب مقتضیات منطقه و نوع مدرسه و توانایی شاگردان تنظیم می شود.
- محتوای برنامه بر فعالیت های فردی و گروهی شاگردان بستگی دارد و معلم همواره نقش راهنما را بر عهده دارد.
- یادگیری مواد درسی پیوسته و همراه با حل مسأله است.
- معلمان در اجرای برنامه و انتخاب مواد درسی آزادی عمل و اختیارات بیشتری دارند.

▪ نتیجه ی فعالیت آموزشی، به صورت ارضای حس نیاز به یادگیری و کمک به رشد متعادل شخصیت شاگردان، مورد بررسی قرار می گیرد.

▪ تنظیم و پیشرفت برنامه های آموزشی امری مداوم و پیگیر است (شعبانی، ۱۳۸۴).

فرآیند تدریس عبارت است از فرآیند مواجهه عمدی معلم و شاگرد در یک فضای آموزشی به منظور تحقق هدف های معین. عناصر اصلی این فرآیند عبارتند از: (۱) مراحل توالی فعالیت معلم و دانش آموز (۲) نقش معلم (۳) نقش دانش آموز (۴) نحوه ارتباط معلم و دانش آموز (مهرمحمدی، ۱۳۸۶).

در تدریس، دانش آموزان، محتوایی که بنا است فراگرفته شود در چارچوب فراگیری با هم مرتبط می شوند. در این چارچوب هدف تدریس امکان پذیر ساختن یادگیری است (پارش^۱، ۲۰۰۷).

تاملین سان^۲ (۲۰۰۷) فرآیند تدریس را مانند خلق کردن موسیقی جاز می داند که در آن معلم با ترکیب کردن عناصر اصلی فرآیند یاددهی و یادگیری به پیکربندی ذهن دانش آموزان از راه های مختلف می پردازد و اظهار می دارد که عناصر اصلی این فرآیند در تشبیه آن به موسیقی جاز چهار عنصر می باشد: (۱) برنامه درسی (۲) ارتباط با دانش آموزان (۳) تدریس و (۴) ارزیابی. در هر لحظه ممکن است یکی از عناصر جلودار باشد اما دیگر عناصر باید نزدیک به آن و متداخل در هم باشند. وی برنامه درسی را به روح جاز و ارتباط با دانش آموزان به منطبق (دلیل) جاز تشبیه می کند. ارتباط نیرو محرکه دانش آموزان و نشاط تدریس است که به مراتب از گوش دادن به آهنگ های چندگانه ای که دانش آموزان به داخل کلاس می آورند، بالاتر است. به طور کلی رمز موفقیت و اثربخشی هر تدریسی توجه به مخاطبین و نیازها و تفاوت های فردی آنان است. به همین دلیل کاربرد انواع متنوعی از روش های تدریس می تواند میانگین بازده مثبت حاصل از آموزش را بالا ببرد.

1- Parsh

2- Tomlison

نکته مهم در فرآیند تدریس این است که معلم مشخص می‌کند چه باید یادگرفته شود تا بر اساس آن محتوای آموزشی و فعالیت‌های متناسب با درک و فهم شاگردان فراهم گردد. در واقع، توجه به سه نکته زیر در جریان تدریس لازم و ضروری است:

- تدریس باید هدف داشته باشد؛
- روش تدریس باید متناسب با هدف و مقصود باشد، یعنی بیان‌کننده آن چیزی باشد که قرار است یادگرفته شود؛
- مفاهیمی به طریقی ارائه شود یا شرایط تغییر به طریقی فراهم گردد که مطابق فهم و توانایی شاگردان باشد. بنابراین، معلم باید توجه داشته باشد که طراحی سنجیده و آگاهانه فعالیت‌های مربوط به تدریس نخستین گام به سوی تدریس مبتنی بر هدف و مقصود خواهد بود (شعبانی، ۱۳۸۶).

هر فرآیند تدریس با اشکالاتی عمده مواجه است. گاهی یک معلم نتوانسته خوب مطلب را انتقال دهد، گاهی دانش آموز خوب گوش نکرده است و گاهی نقص از هر دو است. مهمترین عاملی که می‌تواند در این فرآیند به طور مشخص بدان اشاره کرد بحث ایجاد انگیزه است. مشکل اغلب معلمان این است یا خود انگیزه ندارند و یا نمی‌توانند ایجاد کننده انگیزه در بین دانش آموزان باشند. در روند تدریس باید به چند مقوله توجه نمود: اول بر یادگیری و راه‌ها و روش‌هایی که یادگیری را موثرتر و آسان تر می‌کند و دوم بر کنش‌های تدریس توجه کرد و برای آنها برنامه‌ریزی کرد. سوم شاخص‌های تدریس موثر را باید رعایت نمود. چهارم داشتن یک ارتباط خوب و موثر بسیار مفید خواهد بود و پنجم باید به برنامه‌های آموزشی و ساخت نظام آموزشی توجه نمود. اعمالی که تحت عنوان کنش‌های تدریس مطرح هستند عبارتند از:

انگیزش: یکی از نکات بسیار مهم در جریان یادگیری، وجود محرک برای یادگیری است.

اطلاعات: یکی از هدف‌های تدریس و داشتن شاگردان به کسب اطلاعات است.

به جریان انداختن اطلاعات (پردازش داده ها): به منظور اطمینان یافتن از اینکه فراگیر در قسمت‌های مختلف، اطلاعات لازم را درک کرده است باید اطلاعات پردازش شود این پردازش در سه مرحله انجام می‌شود، روشن سازی اطلاعات تقسیم اطلاعات و مقایسه اطلاعات.

ذخیره سازی و اصلاح مجدد: ترکیب اطلاعات جدید و قبلی

انتقال اطلاعات: ربط بر مسائل جدید

کنترل و هدایت: هدایت عملکرد شاگردان (شعبانی، ۱۳۸۴).

از عناصر مهم نظام تعلیم و تربیت در کنار سایر عوامل نظام آموزشی، رویکردها، الگوها و روش های تدریس است. تدریس فعالیتی است که در کانون و نقطه تلاقی همه عناصر آموزشی قرار دارد و مهمترین عملکرد معلم در کلاس درس محسوب می‌باشد که زمینه را برای یادگیری فراهم می‌سازد. تدریس فرآیند تسهیل کننده یادگیری است. از آنجا که با هر روشی نمی‌توان هر موضوعی را تدریس کرد، بنابراین برای تدریس موضوعات گوناگون روش‌های تدریس مناسب نیاز است. ما در عصر توانایی و فناوری اطلاعات و ارتباطات به سر می‌بریم؛ مؤلفه‌های مختلف در آموزش و پرورش معنای جدید و تعلیم و تربیت معنای جهانی پیدا کرد و روش‌های تدریس نوین مطرح شده است. مطالعه شیوه های تدریس بیش از نیم قرن است که مورد توجه متخصصان تعلیم و تربیت قرار گرفته است (کایلز^۱ و همکاران، ۲۰۰۰).

یادگیری فردی، گروهی و مشارکتی جایگاه خاصی پیدا کرده است. ارزشیابی سنتی از پیشرفت تحصیلی دچار مشکل شده و این نکات نقش معلم و دانش آموز را دگرگون کرده است. در این فضا معلم به جای صرف انتقال مطالب؛ رهبر، تسهیل کننده و روشنگر است. دانش آموز هم به مثابه فردی جستجوگر، سازنده، پدیدآورنده آثار، متفکر، خلاق، خودرهبر، تصمیم گیرنده، مشکل گشا و پژوهنده است. تحقق یادگیری مطلوب با